

La història apassionada dels mots

RAMON SISTAC

«No crec, però, que es tracti d'un compost del nom de persona Borrell, car llavors no es comprendria la -s final. Serà una combinació de substantiu amb adjectiu: «campos burrellos» 'camps vermells o roigs', amb el diminutiu de l'adjectiu de color *burrus*, diminutiu de matís atenuatiu que també va generalitzar-se en el cas de l'antropònim *Borrell* i en el *roergat bourrèl* qui a des taches sur le museau; qui a la figure sale (FEW, I, 646; RUW, 1416). El nom deu al·ludir al color dels camps plens de roselles que són característics d'aquesta part de la Llitera i del Segrià: el poble de Camporrells justament està voltat de camps de blat, i recordo que en visitar-lo va impressionar-me de veure com estaven entacats d'aquest paràsit; també recordo que en veure de lluny, per primera vegada, l'Alta Llitera, des de les Serres d'Àger, em va colpir el color entre verd i rogenc d'aquella plana, possiblement degut a la mateixa raó; amb tot i que en aquelles dues ocasions ni sospitava jo quina podia ésser l'etimologia de *Camporrells*.»

JOAN COROMINES

(Els noms dels municipis de la Catalunya Aragonesa)

DIGUEM QUE AL BALL, com a les relacions humanes, hi hem d'entrar amb el peu correcte. Començar amb mal peu, o amb el pas canviat, significa, entre altres coses, que ens bellugarem de manera matussera sense seguir el ritme de la música o, a tot estirar, seguint-ne un altre. Això no vol dir que més endavant no puguem rectificar i agafar-lo o que igualment, si portàvem el correcte, no puguem perdre'l definitivament. Però la situació inicial és bàsica i ajuda a determinar l'esdevenidor. Així les primeres experiències són sempre les que més marquen: en el ball, en la vida i en la carrera acadèmica. I és per això que considero que les universitats han de fomentar la qualitat molt especialment en els estudis de primer cicle: en depèn, entre altres coses, no solament la base formativa sinó, per damunt, de tot la motivació que tindran els estudiants en la fase posterior de la seua estada a la universitat. Els futurs investigadors es gesten, no ho dubteu pas, en el primer cicle.

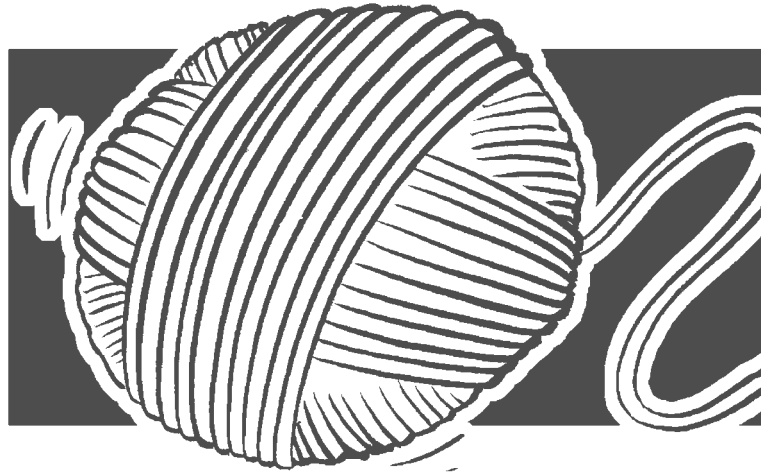
Em sap greu haver abusat de l'excurs, però potser ajudarà a entendre l'efecte que va fer la citació que encapçala el present article en un jove estudiant de dis-

set anys –jo mateix en aquells moments– que cercava informació sobre els ancestres i totes aquestes coses entre les fitxes esgrogueïdes i les enormes lleixes de la Biblioteca de Catalunya, quan encara en deien *Biblioteca Central*. Aleshores em trobava, com aquell que diu, en les beceroles de la meua vida acadèmica. La meua primera sorpresa va ser comprovar que el lingüista autor del treball consultat coneixia l'indret que estudiava: resulta que la disquisició teòrica sobre un topònim ha de recolzar tant en el coneixement del terreny com en el domini de la llengua antiga. No es pot interpretar els noms que genera el país si no en coneixes tots els topants. La segona sorpresa va consistir en la descoberta de la poètica de la ciència. El discurs teòric podia ser *bell*. És més: la bellesa formal tenia contingut, formava una part semànticament rellevant del mateix discurs. Aquesta actitud l'he retrobada després en els meus grans mestres, però penso que la lectura ja havia fet el seu efecte iniciàtic.

LA DISQUISICIÓ TEÒRICA SOBRE UN TOPÒNIM HA DE RECOLZAR TANT EN EL CONEIXEMENT DEL TERRENY COM EN EL DOMINI DE LA LLENGUA ANTIGA

Amb els anys, la descoberta de la seua àmplia obra lexicogràfica, en especial la catalana (la castellana és, en aquests efectes, més neutra), em va obrir encara perspectives inimaginables. La successiva aparició del *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana* (DECLC) i de l'*Onomasticon Cataloniae* va canviar completament la concepció sobre què és un diccionari. Ha passat el temps, se n'ha parlat a bastament i han estat nombrosíssimes les citacions d'alguns dels seus apassionats articles, plens d'anècdotes, de records gairebé taquigràfics de converses molt allunyades en el temps, de l'autèntic sadollament de dades i erudició, de filies, fòbies i opinions controvertides... És absolutament lícit pensar que tot plegat és un excés, que tant la seua exigència intel·lectual com l'abast i pretensions d'ambdues obres demanaven una contenció i capteniment que evidentment no hi són. Però penso al capdavant que un dels aspectes més importants d'aquest estil diguem-ne «poc canònic» és l'enorme capacitat de fer-te saltar de la cadira. Uns diccionaris que són *amens* (qui no n'ha llegit fragments, a hores perdudes?) i que són *provocadors* esdevenen un estímul constant per al debat i la recerca. Un sol exemple,

tret del DECLC vol. VI, article «POR», concretament sobre l'expressió «de por»:

«Quan tornàrem del trist exili a l'estimada i tristíssima pàtria, ens féu angúnia la poc recomanable crossa fraseològica ponderativa «és *de por!*», «es *de miedo*» que sonava a les nostres orelles tan xocant i exòtica com un *njet!* de Mòlotov: mai no ho havíem sentit en temps més lliures, i hi endevinàvem una conseqüència subliminal del règim d'Estat policíac en què vivia el país sota el Gran Papà (*Miles Gloriosissimus*): no hi ha dubte que aquest estat ho inflà a veles plenes».

Amb els anys, sovint m'he plantejat fins a quin punt la ciència, a més d'objectiva, ha de ser asèptica. És un debat no gens aliè a la filologia catalana. De fet, hi estem abocats tots aquells que reunim la doble condició d'investigadors i d'usuaris finals de l'objecte d'estudi. Fins i tot hi ha hagut reflexions teòriques importants: el 1976 Antoni M. Badia i Margarit pronuncià la seua famosa lliçó inaugural de curs a la Universitat de Barcelo-

Taula de treball de Joan Coromines (Pineda de Mar, gener 1977)

LA SUCCESSIVA APARICIÓ DEL *DICCIONARI ETIMOLÒGIC I COMPLEMENTARI DE LA LLENGUA CATALANA (DECLC)* I DE *L'ONOMASTICON CATALONIAE* VA CANVIAR COMPLETAMENT LA CONCEPCIÓ SOBRE QUÈ ÉS UN DICCIONARI

na, intitulada *Ciència i passió dins la lingüística catalana moderna*. Alguns fragments ens hi va com anell al dit:

«Això no vol dir tampoc que la recerca científica no sigui compatible, en una mateixa persona, amb qualsevol altra activitat humana: un investigador, essent molt bon investigador, pot ésser ensems literat, polític, periodista, etc., i en qualsevol d'aquestes altres facetes pot mostrar-se afectat de connotacions (com l'exageració, l'apassionament, la transacció i la combinació, entre moltes d'altres) que li resten, però, veritats quan actua en el rigorós camp de la ciència».

Tanmateix, i per contrast, la catalanística se'ns desvela com de natura especial:

«Atès que la llengua és (...) el tret primordial per a ésser identificats, si la llengua sofreix amputacions, o topa amb dificultats, o se sent menyscabada, si la llengua, en un mot, ha de viure en tensió per a realitzar-se, és tota la massa dels catalanoparlants que viu en tensió. La tensió es propaga, aleshores, a la cultura d'expressió catalana.

»No cal dir, doncs, que la lingüística catalana –per objectives que siguin les seves aportacions a la lingüística romànica i a la lingüística general– té una infraestructura que en determina les connotacions afectives exposades abans. Per la seva banda, el lingüista

català interpreta que la manera de manifestar la seva adhesió a la llengua (adhesió que comparteix amb tots els qui es valen del mateix mitjà d'expressió) és, naturalment, conrear la lingüística catalana, cosa que no podria fer sense les connotacions del cas, ara evidenciades des del costat subjectiu».

Com tot allò que és pernicios, hi ha el perill que s'encomani:

«La passió que explica els nostres treballs de lingüística, àdhuc els més solvents, es comunica a tots els estudiosos forans que, havent cursat determinats estudis de català (...), s'acosten un dia a la nostra terra i prenen contacte més íntim amb la seva gent i amb els seus problemes. Tots aquests estudiosos esdevenen aviat uns apassionats. En un mot, que el mal s'encomana. De més a més, com el dels nadius, és un mal incurable».

Malgrat tot, l'autor és condescendent:

«Resumint: ciència i passió que, enllaçades indefectiblement i irremeiablement, han estat signe dels esforços per a una realització humana, continuaran essent signe de la nova faisó d'elaborar la cultura: pacífica, però amb tensió; objectiva, però engatjada; serena, però amb entusiasme. En un mot: ciència i passió fins a la fi».

No sóc qui ni ningú per a fer una valoració qualitativa definitiva de l'obra de Coromines; segurament, a més, no hi ha cap raó per a fer-la. De fet, la mateixa paraula *definitiva* espanta. En podem valorar, però, els efectes. Una senzilla cerca a Internet ens pot donar la mesura de la influència de Coromines sobre la romanística en general i la catalanística en particular modernes. Com passa amb els genis, la manca d'ortodòxia formal en algunes de les seues obres, especialment les darreres, ha esdevingut més un estímul per a la ciència que no pas un inconvenient. La lingüística té un abans i un després de Coromines. I jo, modestament, he pogut gaudir d'un mestre a domicili, als prestatges que m'envolten. La celebració del centenari del seu naixement pot ser una bona ocasió perquè tant la romanística com la nació que el va veure nàixer el recordin amb agraïment i es congratulin de tot allò que generosament els va donar. ■

RAMON SISTAC
és professor titular de Dialectologia Catalana
de la Universitat de Lleida